Joop Stalenburg

De sepia komt in het voorjaar naar de Oosterschelde om te paaien. Op dat tijdstip begint het kreeftenseizoen met de vele fuiken. Over de hele kustlijn van de Oosterschelde, met name op hard substraat, staan deze fuiken. Sepia´s vinden fuiken interessant en belanden massaal erin, nog voordat ze zijn toegekomen aan het afzetten van eieren... Drie jaar geleden telden we zo´n honderd sepia´s op tweeduizend stokken, het jaar erop vijftig sepia´s en vorig jaar nog geen twintig. Ik heb veel duikers gehoord die een fuik waren tegengekomen waarin tientallen sepia´s gevangen zaten...

Inktvissenproject in de Oosterschelde

Rivaliserende mannetjes van de sepia.

Een pijlinktvis zet eitjes af.

HOGE BIODIVERSITEIT IN DE OOSTERSCHELDE

Eind april, als de zeewatertemperatuur ongeveer elf graden Celsius is, komen vanuit de Noordzee en de Atlantische oceaan de eerste pijlinktvissen de Oosterschelde binnen. Pijlinktvissen (*Loligo vulgaris*) zwemmen in scholen en zijn tijdens de paring te vinden in de buurt van harde substraten. In Zeeland zijn dat de dijken met hun steenstort. Deze Zeeuwse rotsen zijn begroeid met vele andere soorten wieren, waaronder Japans bessenwier en wakame. Dit zijn beide exoten van de laatste decennia, die het in ons klimaat ook uitstekend doen. Deze 'rotsen' met holen en spleten, de wieren, de wat mildere winters, het intensieve (plezier)boten verkeer en de schelpdierkwekerij zijn de oorzaak van de komst van vele exoten en uit zuidelijke streken komende vissen, waaronder ook de lipvis en de gehoornde slijmvis. Maar laten we niet afdwalen en niet alle tweehonderd diersoorten bespreken die onder de Zeelandbrug voorkomen.

PIJLINKTVISSEN IN DE OOSTERSCHELDE

Pijlinktvissen knopen hun eistrengen aan stukjes wier en geweisponzen maar ook aan kunstmatige objecten. Uit deze witte, tien centimeter lange eistrengen komen wel honderd kleine pijlinktvisjes. Als ze een kreeftenfuik tegenkomen, knopen ze hun eistrengen het liefst daar aan vast. Ook de duikers duiken graag op en vlak bij de dijken, daar is het meeste leven te bewonderen.
Pijlinktvissen gedragen zich heel geheimzinnig. Tijdens een duik kunnen ze plotseling uit het niets voor je opdoemen. En voor je het weet zijn ze -als een ufo- plots weer achterwaarts verdwenen.
Het is moeilijk de trucjes te leren, om ze makkelijker te benaderen. Soms worden ze aangetrokken door het lamplicht en soms verjaag je ze er juist mee. Het is belangrijk om niet ongeduldig heen en weer te schijnen: beweeg langzaam en blijf zitten waar je zit, wachtend of er misschien iets komt. Verschijnen ze opeens in je lichtbundel, houd ze er dan mee vast en hypnotiseer ze er als het ware mee. Dit lijkt niet het toppunt van diervriendelijkheid, maar eerlijk is eerlijk, zij zijn vrij om te gaan en wij kijken alleen maar, genieten heel erg van deze dieren zonder ze daar voor op te hoeven eten...

Boven: Parende sepia's. Een zeekat kan maximaal zestig centimeter lang worden.

Links: Een eitje van een sepia, zonder zwarte inktlaag. ALLE FOTO'S BIJ DIT ARTIKEL: JOOP STALENBURG

Mijn vrouw Felice, die ook jaarlijks wel tweehonderd duiken maakt bij de Zeelandbrug, was twee jaar geleden de eerste die ze aantrof. Het kan ook zijn dat zij de eerste duiker was die deze pijlinktvis tegenkwam, want de pijlinktvis naderde haar zeer nieuwsgierig tot vlak bij haar gezicht en begon met zijn tien armen haar masker te betasten. Na dit begroetingsritueel inspecteerde Felice of er geen eieren waren afgezet aan haar duikmasker. Later werd deze duik nog onvergetelijker toen een groep van wel dertig pijlinktvissen als een stoet witte bruiden met synchroon bewegende wapperende sluiers hun eistrengen kwamen afzetten. Door een seconde halt te houden heeft een pijlinktvis dit karweitje al voor elkaar. In twintig minuten was een door hen gekozen object voorzien van enorme bossen eieren, wapperend in de stroming.

TENTEN VOOR INKTVISSEN

Wij plaatsten een opstelling die er uitziet als een tent en die is opgebouwd uit één meter hoge, vingerdikke platanentakken. We bootsen hiermee de kreeftenfuiken na en de inktvissen maken hier dankbaar gebruik van. Waarom zijn deze 'tenten' daar neergezet? Om de pijlinktvissen te lokken en ze te kunnen zien? Nee, deze zijn speciaal geplaatst voor een andere inktvissoort de zeekat *Sepia officinalis*. Om deze te spotten dan? Oorspronkelijk wel. In 1996 zijn we wel zo begonnen. Dat was ook een enorm succes. Ik zal nooit die eerste aanblik vergeten van al die grote inktvislijven daar in het donker onder water op onze eerste geplaatste takken.

Het jaar daarop (1997) werd de fuikenvisserij weer vrijgegeven, na een stop van ruim dertig jaar vanwege de koude winter van 1963, waarin door de bittere kou bijna het gehele kreeftenbestand afstierf. In 1997 wilden we wéér de truc van de sepiastokken toepassen, maar op die plek stond toen een meterslange fuik, vol met... sepia's. En op onze verderop geplaatste stokken kwam niets. We hadden zin om het bijltje er bij neer te gooien. We wilden deze prachtige dieren niet alleen maar de fuiken inlokken, waar ze eindigen als 'zeekat in het bakkie', zonder ook maar één ei te kunnen afzetten. Als er toch eieren waren afgezet op de fuiken, werden die er met de hogedrukspuit dagelijks afgespoten door de visser.

Toen zijn we onder de Zeelandbrug uitgebreide tentenkampen gaan bouwen om een tegenwicht te vormen tegen die kennelijk zo aantrekkelijke fuiken. Deze tentenkampen werden steeds groter en op meerdere locaties geplaatst. Een tent ziet er als volgt uit. Twee rijen van vijftien platanentakken (één meter lang) worden evenwijdig onder een schuine hoek met de kruinen naar elkaar gezet, waardoor het een 'tent' vormt. Deze tenten bootsen het effect na van een fuik, waar ze zo graag in gaan. Op het laatst plaatsten we vijfduizend takken in een seizoen. De sepia's knopen hun eitjes als druiventrossen aan de takken en blijven voortdurend in hele groepen in en rond de tenten hangen. Naar deze sepia hoeven duikers, dank zij deze tentendorpen, niet ver te zoeken. Gedurende acht weken laten deze dieren zich in het geheel niet storen door de af en toe wel erg grote groep belangstellende duikers. Alle facetten van de paaiperiode zijn te zien: een heftige paring, de ei-afzetting, maar ook het concurreren van rivaliserende mannetjes. Soms ben je getuige van flinke knokpartijen met grote wolken inkt die rond gespoten worden. Ze kunnen elkaar soms de stukken uit het lijf bijten. Jaren kwamen er enorme aantallen sepia's op de tentendorpen. Tijdens een topjaar zagen we gedurende één duik ruim honderd sepia's op de gehele locatie Zeelandbrug.

TOCH AFNAME AANTALLEN INKVISSEN

Toch kwamen er toch steeds minder. Zou de aanwezigheid van de vele fuiken langs de gehele lengte van de dijk dan toch zijn tol gaan eisen? Meer en meer gingen we aan politiek doen en artikelen schrijven in kranten en tijdschriften en deden we korte interviews voor landelijke en lokale tv-zenders, om het verhaal te vertellen over een diersoort die naar het Nationaal Park Oosterschelde komt om te paaien. Vier jaren achtereen kwam een bekende filmer, Florian Graner, om het hele verhaal te documenteren in een onderdeel van een driedelige film over de zuidelijke Noordzee. Het is dan prettig om mensen die over de hele wereld filmen (veel in opdracht voor National Geographic) met frisse kijk naar onze eigen onderwaternatuur te laten kijken. Wat hem vooral opviel was de enorme biodiversiteit.

Het zijn vooral de sepia's die in de problemen komen en niet zozeer de pijlinktvissen. Terwijl pijlinktvissen aan de buitenkant van de fuiken blijven voor het afzetten van hun eieren, gaan sepia's de fuiken binnen en als er eenmaal eentje binnen zit, volgt de rest. Dat vormt dus een regelrechte aanslag op een diersoort die van de Oosterschelde gebruik maakt als kraamkamer, maar regelrecht in de fuiken geraakt en zo zijn doel niet bereikt

Boven: Een sepiola ofwel dwerginktvis meet maximaal vijf centimeter.

Onder: Felice Stalenburg zwemt met een tentje onder de Zeelandbrug.

DE PERS ERBIJ

Steeds opnieuw breng je dit bij allerlei partijen aan het licht. Vorig jaar mocht ik zelfs een presentatie gegeven tijden de jaarvergadering van de fuikenvissers en al werd altijd gezegd dat sepia's slechts bijvangst zijn, toch werd er eindelijk eens erkend dat het een welkome vangst was. Op vissen ben ik niet tegen, maar wel op vissen in de paartijd. Een oplossing zou niet eens grote offers vergen. Dat is: twee maanden later beginnen met fuiken plaatsen of gebruik maken van een ander vistuig: de korf. De korf is een korte ronde mand met een gat boven en vissers vinden dat geen slechter middel, maar ze hebben nu eenmaal fuiken. Verder is er wel goede samenwerking met enkele vissers. De mosselvisser aan de Zeelandbrug houdt bijvoorbeeld de duiklocatie, die zich op zijn perceel bevindt, fuikenvrij.

TRANSPARANTE EIEREN

De eitjes van de sepia's komen na zes weken uit. Op het laatst gebeurt het nogal eens dat er een transparant eitje tussen zit. De inkt die de zwarte laag om de eitjes vormt, ontbreekt dan. Kennelijk is even de inktpatroon leeg en kunnen we het ongeboren sepiaatje in het ei al zien bewegen. Ze nemen dan zelfs al een dreigende 'kungfu' houding aan. Overdag zie je ze op hun rug liggen slapen en 's nachts zwemmen ze rondjes in hun ei. Wanneer alles verder voorspoedig is verlopen en de sepia eitjes zijn uitgekomen, verspreiden de kleine sepiaatjes zich her en der tussen de oesters en voeden zich met kleine garnalen, krabben en vissen. Ook de jonge pijlinktvisjes, zie je tijdens de nachtduik met zwermen in je lichtbundel, jagend op plankton. De beide inktvissoorten hebben haast om snel groot genoeg te worden om de thuisreis te aanvaarden naar de Noordzee en de Atlantische oceaan.

DWERGINKTVISSEN

Er is een derde soort inktvis in Nederland die ik alleen zal noemen en niet uitgebreid zal bespreken: de dwerginktvis *Sepiola atlantica*. Die heb ik ook wel onder een sepiahut zien paren, maar dat was vermoedelijk om indruk te maken op het vrouwtje, want gebruik maken ze er niet van. De ei-afzetting van de dwerginkvis hebben wij ook twee maal mogen meemaken. In tegenstelling tot pijlinktvis en zeekat die in hele groepen bij elkaar de eieren afzetten, zet het sepiolavrouwtje haar eitjes af in alle eenzaamheid. De eitjes zijn druifvormig, transparant en één millimeter groot, ze worden vastgekleefd aan poliepstruikjes, zakpijpen, et cetera. Ten slotte is er nog de dwergpijlinktvis *Alloteuthis subulata*, die ten hoogste vijftien centimeter wordt.

ZEEPAARDJES

Wat gebeurt er na de paartijd met de tentenkampen? Staan die er nadien als spookdorpen bij? Zeker niet, het hele jaar door worden de tentjes gebruikt door talloze diersoorten. Totdat ze uiteindelijk na ongeveer anderhalf jaar totaal verteerd uit elkaar vallen. Daarom zetten we er ieder

Een pijlinktvis kan maximaal zeventig centimeter lang worden.

Zeepaardjes bij een tentje van plataantakken.

jaar weer nieuwe tentjes bij.
Een van de bewoners is een heel bijzondere: een kortsnuitzeepaardje (*Hippocampus hippocampus*). Ook deze zeepaardjes paren op de sepiatenten en meerdere jaren zagen we een hoogzwanger mannetje met een dikke broedbuidel, gevuld met wel honderd kleine zeepaardjes. De mannelijke en vrouwelijke zeepaardjes ontmoeten elkaar twee maal per dag. Ze krullen de staarten in elkaar en draaien in een soort dansje om elkaar. Maandenlang zijn ze honkvast en 's winters vertrekken ze naar een ons onbekende plek, waar de kenners het niet over eens zijn. Dieper water heeft geen zin, omdat het daar in het stromende water niet warmer is. Waarschijnlijk graven ze zich in, half in de zachte klei, zoals vele andere dieren doen. Dit zeepaardje is in de Oosterschelde helaas de enige die de status van beschermde diersoort heeft. Dit is een schril contrast met landdieren en vogels, die een uitgebreide Rode lijst hebben. Ook worden op het land bij niet-beschermde diersoorten maatregelen getroffen om ze te ontzien tijdens de paring. Het jachtseizoen wordt gesloten in de broedperiode en wegen worden afgesloten tijdens de paddentrek.
Het is de hoogste tijd dat deze regels ook onder water worden toegepast. Zeker in het grootste Nationale Park van Nederland en Natura 2000 gebied, dat de Oosterschelde is. En ook zeker in een gebied dat op Europees niveau een belangrijke kraamkamer is voor de fauna van de Noordzee en de Atlantische oceaan.

Joop en Felice Stalenburg wonnen in 2007 de AD Natuurprijs met hun inktvissenproject in de Oosterschelde. Meer informatie is te vinden op hun website (www.sepiaproject.nl).